

میراث شهری

شماره ۳۷ زمستان ۹۳

No.37 Winter 2015

۳۵-۵۶

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۹/۱

زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۳/۴

راهکارهای احیاء بافت‌های تاریخی به مثابه هویت واجد ارزش شهری؛ مورد پژوهی: محور تاریخی تربیت تبریز

حسین اسماعیلی سنگری* - عضو هیئت علمی پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی کشور، مدیر پایگاه میراث جهانی مجموعه بازار تاریخی تبریز، تبریز، ایران.

The solutions for revival of historical areas as the urban valuable identity (for example 'the historical axis of Tabriz's Tarbiyat)

Abstract:

Maybe the main reason for this article is the analysis of the potentials of the historical areas of Iran and the presentation of the suggestive solutions for making the mentioned potential actual in which the result of this subject helps for the dynamism and restoration of historical areas of Iran. In recent years the municipal organizations and the urban populousness's offices have been unkind to these historical areas that are found as damaged areas. The prepared article is the result of the analysis which has presented the subject as an example (the footpath of Tarbiyat) which contains the extensive researches of acquaintance, support, pathology, planning and remedy Then the scientific and practical suggestions related to the revival with the historical extremity of country are suggested in comparison with the other cases in Iran and all over the world. We hope that this research would be written after the expert criticism and consideration and be able to provide the background for the custody and keeping the valuable identities of the historical cities, and this goal is not archived unless we have the effort and assistance of the mentioned organizations. The exact awareness of the people from this issue and the sympathetic view of the responsible in the historical cities of Iran.

Key words: Historical area, Revival, Tarbiyat historical axis.

چکیده

مرمت و احیاء بافت در تمام اشکال و دوره‌های تاریخی آن، ریشه در ارزش‌های نشأت گرفته از هویت و فرهنگ ملتها دارد. توانایی در ادراک این ارزش‌ها تاحدی بستگی به میزان منابع اطلاعاتی درباره آنها و جایگاهشان دارد که می‌تواند درک شده، صادق و درست باشد. معرفت و دریافت این منابع اطلاعاتی یک نیاز پایه‌ای برای ارزیابی تمام وجهه ارزشی و هویتی فرهنگ یک ملت و اصالتی دارد که از این منظر مورد بوده و در منشور و نیز به عنوان اصلی تربیت عامل کیفیت بخش مرتبط با هویتهای بافت‌های تاریخی مورد تائید و تأکید قرار گرفته است. از سویی دیگر، شاید تحلیل و بررسی پتانسیل‌های بالقوه در بافت‌های تاریخی کشور و ارائه راهکارهای پیشنهادی جهت بالفعل ساختن پتانسیل‌های مذکور، اصلی ترین هدف این نوشتار می‌باشد که نتیجه حاصل از این مبحث کمک شایانی برای پویا سازی و احیاء بافت‌های تاریخی کشور است. روش تحقیق در مقاله حاضر «روش توصیفی- تحلیلی» در مرحله ادبیات نظری و «روش تکوینی- ساختاری» در مرحله تحلیل و بیان یافته‌ها بوده که از ابزار گردآوری داده: در مقاله حاضر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و پیمایش‌های میدانی بهره برده است. در مقاله حاضر مفهوم احیاء بافت‌های تاریخی مورد تدقیق قرار گرفته است؛ چنانچه ماحصل بررسی و تحلیل‌های صورت گرفته ای است که برای وضوح بهتر، موضوع را در قالب یک نمونه عینی (عابر گذر تربیت) که شامل تحقیقات گسترده شناخت، مستندنگاری، آسیب‌شناسی، طرح و درمان بوده و سپس با مقایسه آن با نمونه‌های دیگر در ایران و سایر نقاط جهان راهکارهای علمی و عملی در رابطه با احیاء بافت‌های تاریخی کشور پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، مرمت و احیاء، پویاسازی، محورهای فرهنگی- تاریخی.

می نمود؛ اما این کندی پیشرفت در جوامع سنتی در مقایسه با پیشرفت رعد آسای کشورهای غربی و توسعه یافته، آرام آرام امنیت ذهنی و فکری مردمان ساکن در جوامع سنتی را در هم آمیخت و تمام سعی و توان مسئولین و حتی بسیاری از مردم صرف تقلید از کشور های غربی شد که بیش از یک قرن را به بستر سازی برای پذیرش این اتفاقات اختصاص داده بودند. در این مقاله به مقوله احیاء بافت‌های تاریخی به مثابه بافت‌هایی واحد ارزش و هویت نگاهی انداده شده و در نمونه مورد مطالعه و در عین حال بصورت کلان، راهکارهایی چند ارائه می‌گردد.

مواد و روشهای رویکرد تحقیق

در رویکرد تکوینی رابطه میان عوامل، تعریف شده و موثر بر یکدیگر، خطی دیده نمی‌شود. به این معنی که عوامل تاریخی با تاثیر یک سویه موجب ایجاد یک پدیده نمی‌شوند، بلکه مجموعه نیروها بر یکدیگر اثر متقابل می‌گذارند و در این تاثیرات متقابل یا دیالکتیکی، هیچ عاملی بر عامل دیگر برتری ندارد و نقش اصلی را ایفا نمی‌کند^۱، بلکه این مجموعه عوامل هستند که بر شکل گیری آن تاثیر می‌گذارند. شاید آنچه ذکر شد،

اندیشمندان فرهنگی معتقدند فهم جایگاه و ویژگی‌های اصالت نقش مهمی در تمام مطالعات علمی میراث فرهنگی و حفاظت و برنامه ریزی مرمت داشته است و همچنین در فرآیندهای ثبتی که برای کنوانسیون میراث جهانی و دیگر فهرست‌های جامع میراث فرهنگی به کار می‌رود، نقش مهمی ایفا می‌کند (یوکیلهتو، ۱۳۸۷، ص ۲۳۳)؛ ولی در این راستا چالش‌هایی برای اصالت بخشیدن به فضای بافت در راه بازارآفرینی و احیاء آن وجود دارند که می‌بایست بررسی و بیان گردد. از سویی دیگر، در بافت‌های تاریخی کشور از همان بدو اطلاق نام تاریخی بر آنها شاهد شکل گیری حرکتی بودیم که به صورت تدریجی شروع به از بین بردن و پاکسازی آنها نموده و اخیراً نیز تحت عنوان بازسازی بافت‌های فرسوده سرعت بیشتری یافته است. قبل از دوره پهلوی اول به علت شکل حاکم بر زندگی افراد جامعه و غلبه نکردن افکار مدرنیته بر زندگی و فکر مردم، مفاهیم سنتی رکن اصلی حاکم بر زندگی افراد بود، بنابر این تمام هنجارهایی که در طول سالیان متمادی شکل تدریجی بر خود گرفته و سینه به سینه به نسل آینده منتقل گشته بود در بستر طبیعی خود سیر کند پیشرفت را طی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان
No.37 Winter 2015

۳۶

۱. تعدادی از رویکردهای معماری که تاکنون مطرح شده اند و صاحب‌نظران متعددی در مورد آنها به ارائه فرضیه و تئوری پرداخته اند، عبارتند از: «رویکرد تاریخی»؛ هدف اصلی رویکرد تاریخی در نگاه به یک بنا، تعیین تاریخ آن است. مشخص شدن تاریخ بنا به معنی شناخت شرایط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بنا است. در واقع شناخت تاریخ یک اثر به معنی پیوند دادن آن با گذشته اثر است. از صاحب نظران این رویکرد وینکلمن- معمار و باستان شناس آلمانی- و باقر آیت الله زاده شیرازی را می‌توان نام برد. «رویکرد فرهنگی- اجتماعی»؛ هدف اصلی معماران در رویکرد فرهنگی- اجتماعی، شناخت اجتماع، فرهنگ و مردم شناسی به وسیله بنا و معماری عامیانه می‌باشد.موس راپاپورت، پل الیور(Shelter and Society) و بیل هیلر(Bill Hiller) ۱۹۸۲، از صاحب نظران این رویکرد هستند. «رویکرد معنا گرا»؛ دغدغه معماران در رویکرد معنا گرا، شناخت معانی و مفاهیم نهفته در اثر معماری است و عمدتاً دارای ویژگی نمادپردازانه ای است. از متفکران این رویکرد میتوان به تیتوس بورکهارت (هنر مقدس)، سید حسین نصر (هنر و معنیت اسلامی) و نادر اردلان (حس وحدت) اشاره کرد. «رویکرد عملکردگر»؛ هدف معماران عملکردگر، تاکید بر ویژگی‌های کاربردی معماری است. نقطه اوج و نماد این تفکر، ماشین است. چون کاملاً عملکردی است و کوچکترین پیچ آن هم کاربردی است. از متفکران این رویکرد می‌توان به هرمان موتسیوس و لویی سالیوان (با طرح شوار فرم از عملکرد پریوی می‌کند) اشاره کرد. «رویکرد فرم- گرا»؛ هدف پیروان این رویکرد، جنبه های زیبایی شناسانه فرم است. تناسیات، پر و خالی و ترکیب بندی و گونه شناسی فرم مورد توجه این رویکرد است. از متفکران این رویکرد می‌توان به لویی دوران (دقت و تاکیدی بر درسهای معماری)، کلاوس هرددگ (ساختار و شکل در معماری ایران و ترکستان)، راب کرایر (ترکیب بندی معماری) و استمندمن (مورفولوژی معماری) اشاره کرد. «رویکرد فضائگرا»؛ دغدغه این رویکرد فضا می‌باشد. از متفکران این رویکرد می‌توان به زیگفرید گیدئون (فضا- زمان و معماری)، برونو زوی (Poetica dell'architettura neoplastica)، جان هیدک(Th Education of an Architect) اشاره کرد. «رویکرد تکنولوژی گرا»؛ دغدغه اصلی این رویکرد، تکنولوژی و زیبایی شناسی جدیدی است که در ابتدای قرن بیست مارتن هیدگر در کتاب فلسفه تکنولوژی مطرح شد. بنابر این، در معماری هم آشکار کردن مظاهر تکنولوژی در ساختمان، مزیت به شمار آمد. از متفکران این رویکرد می‌توان به پیتر کوک (Morphosis:Buildings and Projects)، ریچارد راجرز و رنزو بیانو اشاره کرد. «رویکرد طبیعت گرا»؛ دغدغه این رویکرد طبیعت محیط زیست، چرخه زندگی و پایداری است که در دو دهه آخر قرن بیست سیار مورد توجه معماران قرار گرفته است. از متفکران این رویکرد می‌توان به الگی (Design with Climate) جان لگ (آفرینش نظریه معماری) اشاره کرد.

تحقیق عبارتند از: روش تحقیق

روش این پژوهش نیز با توجه به رویکرد نظری آن، «روش تکوینی» و روش «تحلیل ساختاری» است. برای توضیح روش می‌باشد ابتدا مفاهیم به کار رفته در آن شرح داده شود. در روش تکوینی، پژوهشگر در بنده تعاریف مفاهیم در نخستین گام نیست، بلکه می‌کوشد «قانون درونی را جستجو کند که بنابر آن قانون، کل، تکوین می‌یابد؛ یا لائق می‌توان تصور کرد که کل را تکوین می‌آفریند» (وبر، ۱۳۸۲، ص ۳۴۹)؛ بنابراین، این روش «بودن» یک پدیده را مدنظر قرار نمی‌دهد بلکه در مسیر «شدن»، تغییرات گذشته آن را بفهمد. این روش ناظر بر همان رویکرد نظری است که حکم تکوینی را بر واقعیت تعریف شده اولویت می‌دهد و واقعیت اجتماعی برای آن یک پدیده بیرونی نیست که بتوان با تعریف منطقی، آن را در دایره عقل آورد و به کمک ذهن آن را شناخت بلکه واقعیت اجتماعی، هستی پویایی است که انسان نیز جزئی از آن است و در فرایند تکوینی و از خلال حکمها و قوانینی که بر اثر توافق اجتماعی حاکمیت می‌یابند، شکل می‌گیرد و تکامل می‌یابد. درست بر عکس رویکرد مدرسی فلسفه تاریخ که در آن «هستی از همان آغاز به گونه اندیشه پنداشته می‌شود و به صورت مفهوم در می‌آید و با مشتق شدن از اندیشه محمول آن واقع می‌شود» (مارکوزه، ۱۳۸۸، ص ۲۷۷). در رویکرد تکوینی «طبیعت، واقعیت نخستین و اندیشه، واقعیت دومین است و به گفته فویریاخ هستی موضوع و اندیشه محمول است. اندیشه از هستی برمی‌خizد ولی هستی از اندیشه برنمی خیزد» (مارکوزه، ۱۳۸۸، ص ۲۷۷). لذا «فرد تاریخی» و بری نیز ناظر بر پدیده منحصر به فرد تاریخی است که در آن فرایند همین تکوین شکل می‌گیرد.

روش تحلیل ساختاری: مهمترین روش در این مقاله روش تحلیل ساختاری است؛ چراکه روش «تحلیل ساختاری» نیز از نظر شکل کالبدی، مقیاس و ابعاد، موقعیت و قرائگیری در سایت و روش ساخت و تحلیل شناختی مربوط به آن را نیز شامل می‌شود. تحلیل آثار

منطبق با رویکرد سیستمی فرض شود؛ ولی در واقع کاملاً با آن تفاوت دارد، زیرا اگرچه در رویکرد سیستمی نیز تک عاملی بحث نمی‌شود و عناصر مختلف سیستم برهم تاثیر می‌گذارند ولی این رویکرد مانند «پارسونز» یا «لومان» مدعی است که «می‌تواند به جهان و جامعه موجود توصیفی سودمند و رساناره کند که وجه تمایز آن توانایی بالقوه برای تجزیه و انحلال و ترکیب مجدد است» (مولر، ۱۳۷۹، ص ۳). ادعای این نظریه برای درک کلی و عام موضوع خویش، بدین معنا که «در مقام یک نظریه اجتماعی به همه مسائل اجتماعی می‌پردازد و نه فقط به بخشها یا قطعاتی محدود» مورد مناقشه است؛ زیرا این رویکرد نظریه پدیده اجتماعی را به قطعات و اعضا آن تجزیه می‌کند و از خلال این تجزیه روابط آنها را می‌کاود. در واقع این نظریه به جزییات منفرد یک سیستم می‌پردازد؛ ولی روش تکوینی به تفرد و تشخض پدیده‌های اجتماعی در طول تاریخ اذعان دارد و از ارائه تحلیل کلی راجع به همه مسائل پرهیز می‌کند. در واقع رویکرد تکوینی، پدیده را تجزیه نمی‌کند بلکه یک «امر مشخص جزئی» را (که در تمامیت خود عناصری از کلیت را حمل می‌کند) از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار می‌دهد. این رویکرد برای فهم آنچه در تاریخ و جامعه اتفاق می‌افتد تا جایی به روابط میان عوامل انسانی اهمیت می‌دهد که روان شناسی نیز در آن مهم تلقی می‌شود و هر فرد اجتماعی یا تاریخی پدیده‌ای است که در هستی خویش زیست می‌کند، رابطه‌ای متقابل با آن دارد. در حالی که در نظریه سیستمی «منظور از اشخاص بیشتر ساختارهای خودسازی سیستمهای اجتماعی است تا سیستمهای روانی یا انسان‌های کامل». این جهت پژوهشگر از رویکرد منظومه‌ای برای سامان دادن به یافته‌ها سود می‌جوید؛ به جای آنکه آنها را در یک سیستم جمع کند. «مارتین جی» رویکرد منظومه‌ای «والتر بنیامین» را اینگونه تعریف می‌کند: «خوشه‌ای از عناصر متغیر که کنار هم چیده می‌شوند، ولی در هم تنیده نمی‌شوند و نمی‌توان آنها را به مخرج مشترک یا هسته یا اصل نخستین فروکاست». روشهای مورد نظر در این

میرپریز شهربنی

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان ۹۳
No.37 Winter 2015

۳۸

معنی اصالت سازگاری با طبیعت درونی خود است. همه ما با طبیعت درونی خود به یک میزان سازگاری نداریم، یا به یک اندازه اصیل و منسجم نیستیم و باید پذیرفت که هیچ سیستمی نمی‌تواند با نسخه برداری از معیاری بیرونی و تحمیلی، درباره اینکه چه باید باشد، به سازگاری بیشتری با خود نایل شود و به اصالت دست یابد (نقی زاده، ۱۳۷۹، ص ۳۹). اصالت یک کار هنری، میزان راستین بودن وحدت ذاتی، فرآیند خلاق و نمود فیزیکی آن کار و نیز تأثیرات پیام آن در طول زمان تاریخی آن است. نقی زاده اصالت داشتن و دارای الگو بودن را یکی از معیارهای زیبایی ماندگاری داند و افلاطون انسان سنتی را کسی می‌داند که نسبت به اصالت خویش وفادار بماند و در حقیقت، اصالت را، وفادار به سنتی بودن می‌پندارد (بینای مطلق، ۱۳۸۵، ص ۷۱). سند نارا (۱۹۴۴) نیز بر مفهوم اصالت تاکید کرده و معتقد است توانایی ما برای درک ارزش‌های میراثی، به میزان معتبر یا موثق و در نتیجه، اصیل بودن منابع داده‌ها بستگی دارد. اما در تفکر مدرن غالباً «شکل» را مهمترین مشخصه اصالت بافت می‌دانند و به تبیین ساز و کار اشکال و عناصر کالبدی، چون خط و سطح، در تکوین و تعیین ماهیت فضا می‌پردازنند؛ یعنی بیشتر به کمیات پرداخته می‌شود نه کیفیات فضایی. در مقابل، حکمای مسلمان به اصالت عوامل کیفی در بافت معتقد بودند. در تفکر سنتی معماران مادر ماهیت حجم و فضا، اصالت زاییده عوامل کمی نیست بلکه کیفیات است که فضا را در یک محیط تشکیل می‌دهد. اگر فرم از محتوا جدا گردد، فضا اصالت خود را بر اساس بینش افلاطونی از دست می‌دهد و به فرم ظاهری یا غیر اصیل تعبیر می‌گردد (نقی زاده و امین زاده، ۱۳۸۲، ص ۹۹).

آلن جیکوبز و دانلد اپلیارد (۱۹۸۷) کیفیت‌هایی را به ترتیب زیر برای دستیابی به فضایی مطلوب و ماندگار فهرست نمودند که هویت و اصالت، از جمله آنها است (گلکار، ۱۳۸۰، ص ۴۵). مفهوم اصالت در مولفه‌های نامبرده در حوزه مرمت شهری نیز همچون دیگر هنرها (چنانچه بتوان آن را هم‌دیف دیگر هنرها پذیرفت)

در واقع با استفاده از روش ساختاری است.

پیشینه تحقیق

تجربیات جهانی مرمت شهری به تفکیک هدف اصلی، اهداف اقتصادی، اهداف اجتماعی و اهداف فرهنگی قابل بررسی بوده که در میان حفاظت از بافت کهن و اعطای نقش جهانگردی، ایجاد ارتباط میان بافت قدیم و جدید، ایجاد محیط سالم و بهداشتی، بالا بردن سطح زندگی، معاصرسازی، حفظ خصوصیات شهر کهن و احیای نقش فرهنگی از مهمترین اهداف اصلی این تجربیات می‌باشد. شیوه اقدام با توجه به شرایط شامل بازسازی، بهسازی، نوسازی و یا تلفیقی از آن می‌باشد. اهم نظریه‌های مربوط به مرمت در نیمه دوم قرن نوزدهم بوجود آمده که نظریه پردازی در این مورد تاکنون نیز ادامه دارد در کنار تجربیات کشورهای مختلف و بیانیه‌های بین‌المللی می‌توان به چند نکته توجه داشت: در کنگره گویندو در سال ۱۹۶۰ تاکید گردید حفاظت از جنبه‌های هنری فضاهای زنده موردن توجه دولت‌ها قرار گیرد و به وضعیت اجتماعی شهرها توجه شود. در کنگره ونیز ذکر گردید که مفهوم اثر تاریخی فقط ساخته‌های معماری منفرد را در بر نمی‌گیرد بلکه فضاهای شهری و مناظر را نیز شامل می‌شود و می‌بایست نگهداری بافت‌های تاریخی با دقیقی خاص صورت پذیرد تا دست نخورده حفظ شده شده که در مرمت بافت‌های تاریخی، نه فقط شکل ظاهری بنها و بافت‌ها بلکه گونه‌شناسی (تیپولوژی) و عملکرد آنها نیز باید حفظ شود. در منشور آمستردام نیز بر تغییر قوانین و مقررات اجرایی تاکید شد تا آشتبانی میان فضاهای کالبدی قدیمی با فضای زندگی مدرن تحقق یابد. روند تکاملی بیانیه‌های جهانی و نقطه نظرات صاحبنظران بیانگر این واقعیت است که، در عین توجه به تک بنها به عنوان آثار تاریخی منحصریفرد به مجموعه‌ای از مسایل اقتصادی و اجتماعی در بافت‌های تاریخی توجه گردیده است.

ادبیات نظری

مفهوم اصالت و هویت

بنیاد دیدگاه‌های اصالت به یونان کهن می‌رسد و در

مخاطبین گستردۀ ای دارد و با توجه به اینکه مردم بافت با این مفاهیم در تماس هستند، می‌توان به جایگاه حساسیت آن در مرمت پی برد. از آنجا که گواه تاریخی بر اصالت استوار است، اکنون اگر استمرار زمانی اثر در نتیجه تکثیر از اهمیت بیفتاد آنچه در واقع در معرض خطر قرار می‌گیرد، اصالت اثر یا تجلی آن است؛ بدین معنی که تکرار بی حد و اندازه از جایگاه اصالت آن اثر کاسته و ارزش آن از اعتبار ساقط می‌گردد.

طرحواره ۱. بافت شهری نشانه هویت جمعی و هویت شهر
ماخذ: شهرسازی شهروندگرا، ۱۳۸۳.

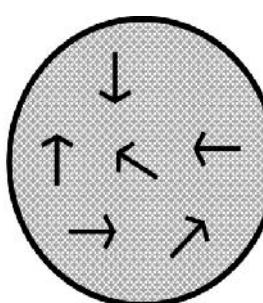

در فرهنگ معین واژه هویت به معنی: آنچه که موجب شناسایی شخصی باشد، یا آنچه که باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد آورده شده است. به تعبیر ویلیام هانوی، ما تا ندانیم که بودیم، نمی‌توانیم بدانیم که هستیم، یعنی شناخت هستی ما درگرو شناخت تاریخی ماست و تا ندانیم که چگونه به جایی که هستیم رسیده ایم نمی‌توانیم بدانیم که کجا می‌رویم (موشقی و آیرملو، ۱۳۸۵، ص. ۲).

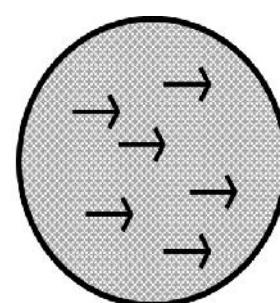
اما هویت در نگرش کلان به معنای تشخّص، هستی و وجود و آنچه موجب شناسایی شخصی باشد [همچون شخصیت یا کیفیت] است و بیانگر ویژگی های هر فرد یا پدیده ای می‌باشد. صدرالمتألهین در این مورد معتقد است: «هویت هر موجودی عبارت است از نحوه خاص وجود او و در انسان هویت واحده است که مت Shank به شئون مختلف می‌شود. انسانها را مشخصاتی هست که به واسطه آنها هریک از دیگری تمایزند و تا آخر عمر وحدت شخصیت در آنها باقی است و به آن هویت گویند.» (حجت، ۱۳۸۴، ص ۵۷).

هویت در ریشه لاتین به معنای تشابه و تداوم است، یعنی در آن هم اشتراک وجود دارد هم استمرار، به عبارتی آنچه در طول تاریخ ثابت و مشترک مانده و تحول و دگرگونی تاریخی روی آن اثر نگذاشته است. اما نباید ماهیت پارادوکسی هویت را نیز فراموش کرد؛ بدین معنی که هویت بطور همزمان حامل یک عنصر ایستا و پویاست، از یک سورجوع به مفهوم هویت بیانگر

نمودار ۱. تعریف هویت در جوامع مدرن و سنتی؛ مأخذ: حجت، ۱۳۸۴، ص ۵۷.

هویت فردی - جامعه مدرن
(واگرایی در کالبد و رفتار)

هویت جمعی - جامعه سنتی
(همگرایی در کالبد و رفتار)

در فضای سرزمین میباشد (اشکوری، ۱۳۷۶، ص ۴۷). پاتریک گدنس می‌گوید که شناخت شهر درگرو شناخت عوامل جغرافیایی و تاریخی است، در واقع قبل از هرگونه اقدامی در شهر باید روح شهر را شناخت (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۶، ص ۴۲). آثار تاریخی و فرهنگی بعنوان ظاهر و تجسم فیزیکی فرهنگ هر جامعه دارای ارزش های ذاتی و آرمانی است که با استحصال و حفاظت از آنها، پویایی و شفافیت عناصر فرهنگی اجتماع های دارای این ارزش ها را بدنبال خواهد داشت. ضرورت بررسی ارزش های میراث فرهنگی از این باب نیست که نیازمند اثبات آن هستیم. تقریبا هر کتاب مربوط به این زمینه با جملات مشابه ارزش های میراث فرهنگی را مفروض قلمداد کرده اند. آنچه نیاز به بررسی دارد ابهاماتی است که در نحوه ارزیابی این ارزشها وجود دارد. ما از بین آثار باقیمانده از گذشته معمولا به آن چیزهایی توجه می کنیم که با ارزش (□) تلقی گردیده اند. برای تعیین آنکه چه چیز با ارزش است باید به ارزشها مراجعه کنیم. این ارزشها باید تحلیل و سپس هماهنگ گردد تا با ارزش بودن اثر تاریخی تعیین گردد» (حاجت، ۱۳۸۰، ص ۹۴)، ارزش های موجود در آثار تاریخی زمانی را می توان در قالب و ازه های مشخص و معین این ارزش ها دسته بندی کرد. ارزش های موجود در بنایهای تاریخی در قالب سه دسته کلی تقسیم بندی

استمرار و تداوم تاریخی است، اما از سوی دیگر نباید این واقعیت را نادیده بگیریم که هویت دائماً در معرض فرآیند بازتعریف و بازتولید است. بدینه است از نقطه نظر واژه شناسی هویت متراff تاریخ قلمداد می شود. مثلًاً وقتی از شهری بی هویت یا بافتی بی هویت سخن به میان می آید، منظور آن است که نشانه ای از گذشته را در خویش ندارد و یا به عبارتی هیچ گونه رابطه ای با گذشته از آن برداشت نمی شود. این همان دیدگاهی است که فوکو برای چیستی هویت در معنای نوین آن با شعار «ما باید سرپیچی کنیم از آن چیزی که هستیم» بیان کرده است. اما، هویت برای انسان سنتی (مذهبی) دریک بافت سنتی، باوری است که به مدد ایمان به غیب شکل می گیرد و سازنده و پردازنده پندار، کردار و رفتار اوست، در حالی که انسان مدرن (سکولار) خود به مدد خود هویت خویش را می سازد. هویت در جامعه سنتی، واحد و الهی و در جامعه مدرن متکا ثر و اکتسابی است. در یک نگاه سنتی هویت انسان مقدم بر وجود اوست و در نگاه مدرن وجود انسان مقدم بر هویت او می باشد.

برنامه ریزی فضایی در بافت های تاریخی
روندی برای بهره ور سازی و آرایش منطقی، حفظ تعادل، توازن و هماهنگی بین جمعیت و تأسیسات اقتصادی و اجتماعی ایجاد شده توسط آن در فضای کشور و جلوگیری از بروز عدم تعادل و بازتابهای تخریبی و منفی

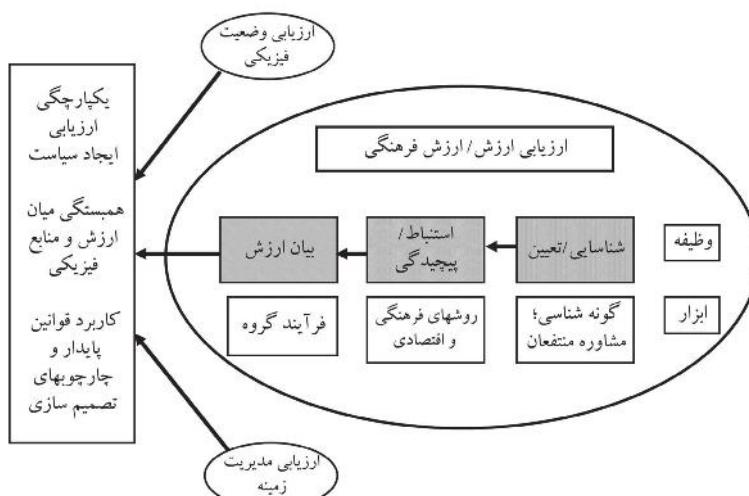
مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان ۹۳
No.37 Winter 2015

۴۰

نمودار ۲. ارزیابی ارزش های فرهنگی در مداخله در بافت های تاریخی؛

ماخذ: ۲۰۰۲ و بنقل از احمدزاد، ۱۳۹۱. Randall Mason

می شود:

۱. اول: ارزش‌های هیجانی: الف- حیرت انگیز؛ ب- هویتی؛ پ- پیوستگی؛ ت- معنوی و نمادین.
۲. دوم: ارزش‌های فرهنگی و تربیتی: الف- اسنادی؛ ب- تاریخی؛ پ- باستان شناسی؛ ت- قدمت؛ ث- کمیابی؛ ج- زیبایی شناختی و نمادی، چ- معماری، ه- فضای شهری- بوم شناختی- منظر، خ- علمی و تکنولوژی؛
۳. سوم: ارزش‌های کاربردی: الف- کارکردی، ب- اقتصادی، ج- اجتماعی، ج- آموزشی، ھ- قومی و سیاسی (Feilden, ۲۰۰۳، ص ۶).

مکاتب مداخله در بافت‌های تاریخی

- ۱- مکتب کارکردگرایی: این مکتب در صفت خاص نظام پذیری گروه ها، نهادها و سازمانهای بزرگتر اجتماعی به عمق می رود، در همان حال به سازمان داخلی، مشخصات ساختی و مناسبات مشترک آنها می پردازد (شکوبی، ۱۳۸۵، ص ۱۹۹).

- ۲- مکتب خردگرایی: آلدورسی از معماران ایتالیایی و از پیروان این مکتب، معماری بناهای تاریخی را در برگیرنده خاطرات، افکار و آثار و نسل متعدد در گذشته می داند و نقش آن را در خلق هویت، اساسی می دارد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۱، ص ۴۶).

- ۳- مکتب فرهنگ گرایی: نظریه پردازان این مکتب، از جمله کامیلوسیت، لودوک، جان راسکین طی سالهای (۱۸۱۸-۱۹۴۰) توجه به میراث فرهنگی و جلوگیری از نابودی تاریخ گذشته را بسیار با اهمیت و ضروری می دانند. همچنین توجه به فرهنگ ملی و سنتهای قدیمی در توسعه شهری و بهسازی و مرمت، تکمیل بناها به سبک گذشته و کاربری موزه ای و مرمت و بافت بناهای شهری موجب پایر جا و زنده ماندن تمدن شهری می دانند. همچنین این مکتب معتقد است که مفهوم فرهنگی شهر بر مفهوم مادی آن تقدم دارد و شهر فقط از سازمانهای اجتماعی- فرهنگی زنده می شود. برگشت به گذشته و توجه به زیباشناسی نیز از مشخصات دیگر این مکتب است (زیاری، ۱۳۸۴، ص ۱۴).

کنشگران دخیل در فرایند مداخله در بافت‌های شهری

بررسی و ارزیابی موفقیت برنامه های موجود در زمینه بهسازی نواحی نابسامان شهری عمدها حاکی از عدم کامیابی کامل این برنامه ها در دستیابی به اهدافشان است. یکی از مهمترین دلایل این امر تعدد دستگاه های دخیل، فقدان هماهنگی های لازم در حوزه سیاستها و برنامه های این سازمان ها، عدم ایفای نقش صحیح بازیگران، متناسب با جایگاه و توان فنی- تخصصی و اجرایی آنان و عدم توجه کافی و جدی برنامه های دستگاه های متولی به نقش مردم و مشارکت آنان در فرایند برنامه ریزی و اجرای برنامه های بهسازی و نوسازی شهری است. از سوی دیگر از آنجا که بهسازی و نوسازی شهری مستلزم اتخاذ سیاست های چندوجهی در حوزه عمران شهری، خدمات شهری، مسکن و ارایه خدمات اجتماعی و اقتصادی به ساکنان این نواحی است، انجام این وظیفه از عهده یک دستگاه دولتی به تنها یک برنامی آید و پیشبرد آن در مقیاس بزرگ و موثر مستلزم تعهد مشترک و هماهنگ مجموعه دستگاه های دولتی و شهرداری ها در حوزه های ذیربسط در سطوح ملی، استانی و محلی است. لذا برای دستیابی به یک برنامه جامع بازآفرینی شهری، ضروری است نخست کنشگران دخیل در سطوح مختلف بازشناسی شده و جایگاه و نقش هر یک در این فرایند تبیین و تدقیق شود. به استناد یافته های بخش قبل، کنشگران دخیل در فرایند بهسازی و نوسازی شهری را می توان در چهار گروه طبقه بندی کرد:

- بخش خصوصی، در برگیرنده جامعه حرفه ای؛ شامل تمامی دستگاهها و شرکت های تخصصی، سرمایه گذاران و نهادهای تامین کننده سرمایه، جامعه نخبگان؛ یا به عبارتی مجموعه عوامل و دستگاه هایی که در زمینه تحقیقات و پژوهش و آموزش و مطالعات صاحب نظر و صاحب قلم اند،
- دولت، مشتمل بر کلیه دستگاه های اجرایی، نهاد سیاستگذار، ناظر و هدایت کننده فرایند بهسازی و نوسازی شهری

بر بافت‌های کهن شهرها که همانا شکافتن آن برای احداث خیابان بود، آغاز گشت. در این دوره مسئولین، جامعه را با بحران فرهنگی تحریر آمیزی نسبت به فرهنگ غرب روبرو ساختند و گونه‌ای از بی هویتی که ناشی از نفی تمام سنتها و فرهنگ‌های پیشین بود گریبانگیر جامعه گردیده بود و در همین دوران است که به تقلید از افکار شهرسازی غربی که تجربه سالیان متتمادی در این امر را داشتند، استفاده از معابر بسیار عریض خطی و متقطع بافت‌های تاریخی شهرها را در می‌نوردد. البته در پس این سیاست به ظاهر عاقمند به مدرنیته مسلمان افکار نظامی و سیاست کنترل بهتر جامعه در موقع بحران نیز نباید نادیده گرفته شود؛ چرا که هدف نوسازی شهرهای اروپائی و بخصوص پاریس مقابله با ناگرانی‌های اجتماعی نظیر انقلاب ۱۷۸۹ فرانسه بود در شهرهای ایران به خصوص تهران نیز به تقلید از طرح نوسازی شهری در اروپا، به ویژه طرح هوسمان در زمان ناپلئون سوم اقداماتی به مانند احداث خیابانهای بوذر جمهوری و سیروس در تهران، خیابان پهلوی در تبریز و بسیاری خیابانهای مستقیم و خطی در شهرهای دیگر آغاز به ساخت می‌نمایند. در این میان نکته‌ای را نیز نباید فراموش کرد که یکی دیگر از مهمترین اهداف احداث این خیابان‌های پهن و خطی انتقال راحت تر جنگ افزار نظامی برای سرکوب شورش مردم به منظور تضعیف حکومت بود. در واقع میتوان گفت شعار نوشدن شهرها و تجدیدگرایی سرپوشی بروی افکار پشت پرده مسئولین وقت بود تا مردم کمتر از نیات اصلی آنان با خبر شده و احیاناً مخالفت خود را از آن اعلام نمایند. مصدق واقعی این مدعای عدم توجه به تاسیسات زیر بنایی شهر همانند سیستم آب و فاضلاب بود. ایجاد این تاسیسات به دلیل عدم نمود شهری و همچنین پر هزینه بودن و همچنین ترس از ایجاد شبکه‌های زیرزمینی مطابق آنچه در پاریس بوجود آمده بود هیچگاه اجرا نگردید و بسیاری از اصول و مبانی آن نادیده گرفته شد به هر حال این امر یعنی احداث خیابانهای عریض و شکافتن بافت‌های تاریخی در دوره‌های بعد به خصوص در فاصله سالهای ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵ رشد بسیار چشمگیری

- مردم؛ به عنوان اولین و مهمترین جامعه ذی نفع نوسازی و بهسازی بافت، پایه و قاعده اصلی مشارکت فعال در امر نوسازی مشتمل بر ساکنان، شاغلان، مستاجرین، مالکان و مراجعین (undenlib، ۱۳۸۶)

- شهرداری‌ها، شوراهای اسلامی شهر، سازمان‌های نوسازی شهری و انجمن‌های شورای ایاری وابسته به شوراهای شهر بخش خصوصی، دولت و شهرداری‌ها هر یک نقش ویژه‌ای در این فرایند بر عهده دارند. اما در این میان ضروری است نقطه کانونی اقدامات هر سه گروه معطوف به مردم و همگام با خواسته‌ها و نظرات آنان باشد. در یک فرایند ایده‌آل، بخش خصوصی ارائه کننده خدمات فنی- تخصصی، تامین کننده منابع مالی و اجرایی است؛ دولت نقش تسهیل‌گر، سیاستگذار، ناظر و همچنین فراهم کننده زمینه‌ها و بسترها لازم برای تشویق و ترغیب مردم برای حضور و مشارکت را بر عهده داشته و شهرداری‌ها محور مدیریت اجرایی را بر عهده دارند.

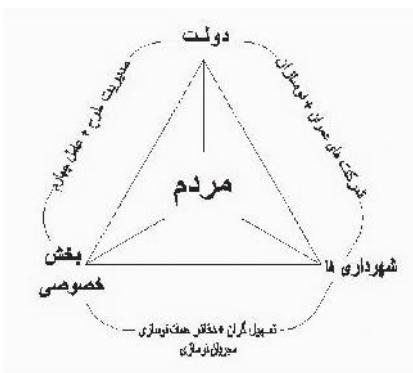
مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان ۹۳
No.37 Winter 2015

۴۲

نمودار ۳. کنشگران دخیل در فرایند

نوسازی شهری و نهادهای مشترک
تسهیل گر؛ مأخذ: ترسیم نگارنده.

بیان یافته‌های تحقیق

بعد از روی کار آمدن رضاخان در ایران و علاقه بسیار وی به مظاهر جدید و مدرن شهری، کشور به ناگاه دچار تحولات عمیقی گشت و در قسمت شهرسازی با توجه به ورود اتومبیل و علاقه مردم به تجدد، اولین ضربه مهلک

تصویر ۲. عابر گذر تربیت سال ۱۳۸۷

تصویر ۱. تعریض محور تربیت از طرف راسته کوچه، ۱۳۰۷

شهردار وقت تبریز محمدعلی تربیت به این نام لقب گرفت و از سال ۱۳۷۴ به عابر گذر تغییر کاربری داد، شاخص ترین نمونه و پویاترین حالت یک محور تاریخی را به منحصه ظهرور رسانده است، که در این گفتار سعی در دلایل نقاط قوت آن و شناخت نقاط ضعف و در نهایت ارائه راهکارهای علمی و عملی و جامع برای سایر محورهای تاریخی است. بنابراین بعد از شناخت این محور و سیر تحول شهری آن به صورت نوشتاری و گرافیکی نقاط ضعف و قوت بررسی گردیده و با مقایسه سایر محورهای تاریخی شهر تبریز دلایل پایندگی این محور و انحطاط سایر محورها بیان خواهد شد و در نهایت راهکارهای علمی و عملی و تجربیات حاصل از این پژوهش و فعالیت ارائه خواهد شد.

شناخت

بحث اصلی در رابطه با یکی از خیابانهای تاریخی و زیبای شهر تبریز است که در بسیاری از اصول و مبانی شهرسازی و مباحث مرمت شهری در نوع خود بی نظری میباشد. خیابان تربیت اگرچه در سال ۱۳۰۷ خورشیدی به دستور محمدعلی تربیت شهردار وقت تبریز احداث میگردد، اما محور اصلی قبل از احداث آن مربوط به چند قرن پیش است. این خیابان که دومین خیابان شهر تبریز بعد از خیابان پهلوی (امام خمینی) میباشد (خیابان پهلوی در سال ۱۳۰۵ احداث گردیده)، امروزه زیباترین خیابان شهر تبریز محسوب شده و پذیرای قشر متنوعی از افراد مختلف شهر در طول روز برای بازدید بوده و هدف از نگارش این مقاله معرفی رمز و راز

می یابد؛ چرا که دولت و مسئولین با توجه به فروش نفت و درآمد سرشاری که نصیبشان می گردید قسمتی را نیز به مسائل شهرسازی اختصاص می دادند. در این سالها با شکل گیری وزارت آبادانی مسکن در دهه چهل شمسی و ارائه طرح های جامع و تشکیل شوراهای عالی شهرسازی در دهه پنجاه و همچنین تاسیس وزارت مسکن و شهرسازی به جای وزارت آبادانی و مسکن در همین دهه، تدوین برنامه های ۵ ساله که همگی در دامن زدن به رشد شهرنشینی بسیار موثر بود و باعث ایجاد شهرک های جدید مرتفه نشین و تبدیل بافت های تاریخی به بافت های فرسوده شهری شد. حال با توجه به تمام این توصیف ها و با عطف به اینکه یکی از اصلی ترین عواملی که باعث انهدام بافت های تاریخی گردید خیابان بوده است، لیکن خیابان نیز امروزه در بافت های تاریخی جزئی از بافت محسوب گردیده و باید دید که چه راهکارهایی میتواند به پویا سازی بافت های تاریخی کشور و خیابان های موجود در آن کمک نماید. در این میان پایگاه پژوهشی شهر تاریخی تبریز اقدام به مطالعاتی در رابطه با محور های تاریخی کشور و به ویژه شهر تاریخی تبریز نمودیم و دلایل ضعف و انحطاط آنها آنها و دلایل کمی و کیفی پیشرفته و یا پسرفت آنها بررسی گردید و راهکارهای اجرائی مناسبی جهت بهره وری و استفاده در حل مشکلات محورهای قدیمی و در نهایت پویاسازی محورهای تاریخی اتخاذ گردید. در میان نمونه های بررسی شده محور تاریخی تربیت تبریز که بعد از تعریض در سال ۱۳۰۷ شمسی به دستور

شده و بیشتر به محلی برای عمدۀ فروشی و پرداختن به کارهای خدماتی و مشاغل ناهمگون تبدیل گشته، بافتی پویا و سرزنه داشته و یکی از بهترین مراکز گردشی- تفریحی شهر است.

سیر تحول خیابان تربیت

این خیابان همانطور که ذکر شد، در سال ۱۳۰۷ ه.ش احداث گشت. این خیابان قبل از احداث، محوری بود تاریخی که از یکی از ۹ دروازه قدیمی شهر تبریز نوبت آغاز و پس از عبور از محلات اصیل شهر تبریز و چندین آغاز و پس از عبور از محلات اصیل شهر تبریز و چندین مرکز محله و سپس راسته های بازار به دروازه های خروجی شهر منتهی می گشت، که معروفترین آنها دروازه استانبول بود که از آنجا مسیر اروپا را در می نوردید و در واقع ادامه مسیر فرعی جاده ابریشم بود. در واقع خیابان تربیت جزء محدود خیابان های احداث

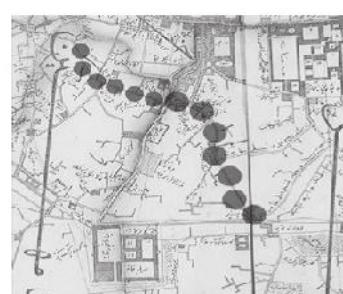
تصویر ۳. محور تربیت در زمان احداث، سال ۱۳۰۷

ماخذ: آرشیو نگارنده.

موفقیت این خیابان تاریخی و طرق الگو برداری از آن در احیاء و مرمت دیگر خیابان های تاریخی شهرهای دیگر است. این محور علی رغم بسیاری از محورهای تاریخی شهر های دیگر کشورمان که روز به روز فرسوده تر

تصویر ۴. محدوده محور تربیت، نقشه ڈارالسلطنه تبریز ۱۹۰۷

تصویر ۵. محدوده محور تربیت، نقشه ڈارالسلطنه تبریز ۱۹۰۷

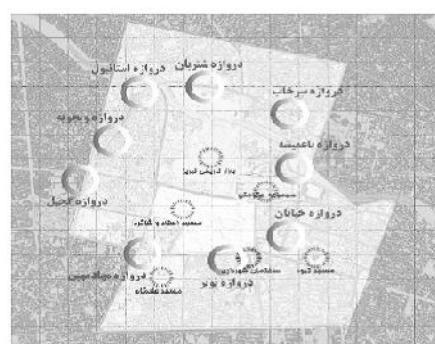
تصویر ۶. محدوده محور تربیت، دوره پهلوی دوم

تصویر ۷. محدوده محور تربیت، دوره پهلوی دوم

تصویر ۸. محدوده محور تربیت، دوره پهلوی دوم

تصویر ۹. جامعه محدوده محور تربیت و خانهان کشی های بنا

بر روی عکس های سال ۱۳۳۵

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری

Urban Management

شماره ۳۷ زمستان

No.37 Winter 2015

۴۴

شهری تبریز

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان
No.37 Winter 2015

۴۵

در سال ۱۳۷۴ ه.ش به عابر گذر می باشد. رجوع به اسناد و تصاویر قبل از عابر گذر شدن این محور نشان می دهد که فرسودگی مفرط در این محور بیش از هر چیز به چشم میخورد و باز ترافیکی سنگین ناشی از حرکت اتومبیل در این محور نه چندان عریض که به دنبال خود آلودگی های مختلفی را به دنبال داشت، جداره ها و نماهای تاریخی را بیش از هر چیز تهدید می نمود. عدم امنیت پیاده باعث عدم رفت و آمد مردم در آن شده و بیشتر تبدیل به یک محور تردد اتومبیل به مانند بسیاری از محورها و خیابان های قدیمی شهرهای دیگر بود، بنابراین لزوم حذف ترافیک اتومبیل از آن به عنوان اقدامی عملی انجام پذیرفت. به دنبال آن با طراحی تمامی المانهایی که می توانست یک مبلمان شهری دلچسب همراه با احترام به تاریخ محله را برای مردم منطقه به ارمغان آورد، ارائه گردیده و مردم شاهد سنگفرشی زیبا در طول محور به همراه باعچه های طراحی شده که در کنار خود نیمکتهایی برای استراحت افراد داشتند، شدند که حتی برای عبور صندلی چرخدارو کالسکه کودکان نیز معبری تعريف و طراحی گردیده بود. در کمتر از چند ماه محور فرسوده تربیت تبدیل به یکی از پویا ترین و فعالترین محور های شهر شده، به طوری که در کمتر از دو سال به مهمترین مرکز تفریحی- تجاری شهر بدل گشت که در پس آن نیز ماهیت مسکونی بافت همچنان پابرجا بوده و هیچ خللی به آن وارد نشد.

مقایسه دیگر محورهای تاریخی تبریز با عابر گذر تربیت

در این قسمت چند محور تاریخی شهر تبریز را که در بسیاری از ادوار از اهمیت بیشتری نسبت به محور تربیت برخوردار بوده و اینکه به یک محور حاشیه ای و یا خارج از ضوابط بافت تاریخی تبدیل گشته را معرفی و در نهایت مقایسه ای اجمالی بین این محورها و محور تربیت انجام خواهد شد.

(الف) محور کهنه خیابان: محور کهنه خیابان تبریز تا قبل از احداث خیابان پهلوی اصلی ترین محور ورودی شهر تبریز محسوب گردیده که منطبق بر راه فرعی جاده ابریشم بوده و در آماده سازی پرونده ثبت جهانی

شده در آن دوران محسوب می گردد که نه با شکافتن بافت و بصورت کاملاً خطی که در آن دوران از طرح های رایج و معمول خیابان کشی ها محسوب می شد، بلکه منطبق بر معبری قدیمی و صرفاً با تعریض آن احداث گشته که این در نوع خود در آن مقطع امری کم نظری محسوب می گردید. سیر تحول این محور بر روی اسناد تاریخی تبریز که در تصاویر زیر بررسی شده مصداق واقعی این مطلب می باشد.

در واقع تعریض محوری قاجاری با همان حالت ارگانیک و غیرخطی خویش و نوعی بدنه سازی که مختص معماری دوره اول پهلوی بود در دو طرف این خیابان شکل گرفت. بنابر این ساختمانهای دو طبقه که در بر گیرنده واحد های تجاری در همکف و واحد های دفتری- خدماتی و گاهاً مسکونی در طبقه بالا و در پشت این جداره نیز بافت مسکونی تاریخی بر جای مانده از قرون پیش سر جای خود به زندگی روزمره ادامه می داد و در واقع نقش اصلی این محور که در اوخر زندیه و پس از احداث باروی معروف نجفقلی خان دنبلی که همانا تجاری بودن آن، پیشوایزی برای ورودی به بازار سرپوشیده تبریز بود به همان صورت ولی در قالی جدید تر که بیانگر نوع تفکر و سیاست حاکم بر جامعه بود شکل گرفت. تقریباً کمی پس از شروع احداث این خیابان، خیابان فردوسی تبریز از مقابل ارک علیشاه تبریز به طرف خیابان شاه بختی (مجاور بازار) شروع به اجرا میگردد که با توجه به برخورد آن با محور تربیت، محور به دو طول کوچک و بزرگ منفصل گردید، که به محور تربیت بزرگ و تربیت کوچک مشهور گشت. خیابان تربیت به عنوان یکی از شاخص ترین محورهای شهر در سال ۱۳۲۶ مقارن با دوره حکومت پیشه وری رئیس حکومت خود مختار آذربایجان آسفالت گردید و جالب اینکه محل استقرار پیشه وری در ساختمانی در همین خیابان بود. (آرشیو پایگاه میراث فرهنگی تبریز) اما بعد از گزارش خلاصه ای از سیر تحولات این خیابان شاید بتوان مهمترین تحول ایجاد شده بر روی این محور را به سالهای بعد از انقلاب اسلامی در ایران اشاره نمود که همانا تبدیل این محور تاریخی (محور تربیت بزرگ)

تصویر ۱۱. محدوده کهنه خیابان محله همچوار تربیت پر روی عکس هوایی سال ۱۳۸۷

تصویر ۱۲. محدوده کهنه خیابان، سال ۱۳۸۷

خوش تغییراتی شده است که از آن به عنوان نوسازی و بهسازی بافت فرسوده یاد میشود.

ب) محور مقصودیه: این محور در واقع در امتداد همان محور تربیت ولی در خارج از باروی قدیمی و دروازه نوبر بود که پس از رسیدن به دروازه نوبر از طریق محور تربیت به مرکز اصلی شهر می رسد. این محور قدیمی به علت تعریف نشدن نقش محوری آن در طول سالیان متتمادی و پس از گذشتن یک خیابان عریض از داخل آن که میتوانست از جای دیگری عبور کند و یا حداقل

بازار تبریز نیز به عنوان شاخص ترین محور گذری در حریم این بازار در نظر گرفته شده است، اما همانطور که در نقشه ها و عکسها مشاهده می گردد، از این محور تاریخی که در واقع از حوالی چهارراه منصور تبریز شروع و بعد از عبور از کهنه بازار و دروازه خیابان، رنگچی بازار را طی نموده و با گذر از راسته اصلی بازار تبریز به دروازه استانبول رسیده و راه اروپا را طی می نمود، دیگر چیزی باقی نماند مگر امتدادهای بسیار کوتاه که هیچ تناسخی نیز ما بین آنها وجود ندارد. محور مذکور دست

تصویر ۱۳. محور مقصودیه (خانه بهنام)

تصویر ۱۴. خیابان جدید الاحاد، ۱۳۸۷

به صورت زیرگذر با این محور برخورد کند از حالت تاریخی و دنج بودن خود که بسیار جو مسکونی- تجاری و زیبایی بر آن حاکم بود، در آمده و از اقتدار اولیه آن کاسته شده است.

ج) محور ویجویه: این محور در سمت غربی بازار تبریز میباشد که از دروازه گجیل مسافران را به طرف مرکز شهر رهنمون می ساخت و یکی از شاخص ترین محورهای تاریخی شهر محسوب می گردید. امروزه

تصویر ۱۵. خیابان جدید الاحاد ارک جدید در محله مقصودیه پر روی عکس هوایی سال ۱۳۹۵

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management

شماره ۳۷ زمستان
No.37 Winter 2015

تصویر ۱۶. محلات قدیمی همچوara با محله تربیت
در عکس هوایی سال ۱۳۸۷

تصویر ۱۵. تصویری از مرکز محله وجویه

- دنبال داشت:
- ۱- احساس آرامش و امنیت در هنگام گشت و گذار در داخل محور.
 - ۲- این محور با توجه به تاریخی بودن و بر خورداری آن از نماها و نشانه های فراوان شهری که تداعی کننده بیش از یک قرن تحولات شهرسازی شهری می باشد باعث افزایش میزان یادگیری و تعلق خاطر مردم میشود.
 - ۳- این محور به علت حضور مستمر در بافت‌های پیرامونی و همچوara با بنای‌های تاریخی اطراف و رعایت مقیاس انسانی، تناسب و تواضع نسبت به مخاطب حس احترام متقابل افراد را نسبت به آن افزایش می دهد.
 - ۴- کاهش آلودگی های صوتی و هوا و همچنین بهبود سیمای شهر.
 - ۵- رونق این محور به بالارفتن ارزش بافت‌های مجاور منجر شده که در نهایت به افزایش اعتبار این محور منتهی گردیده است.
- بررسی نمونه هایی از عابرگذرهای مختلف در کشورهای توسعه یافته و یا در حال توسعه**
- زمانی که تاریخ را مروز کرده و ادبیات مرمت شهری جهان را بازنگری می کنیم به نتایجی می رسیم که افسوس ما را چندین برابر می کند و آن این است که در اوایل قرن بیستم که در ممالک غربی و کشورهای پیشرفته و توسعه یافته در حال برگزاری نشست ها و کنگره هایی برای تدوین منشورها و قوانین وضوابط به

از این محور تاریخی که شامل چند مجموعه کامل میدانچه، حمام و مسجد های محله ای در طول مسیر خود بود دیگر رمق چندانی باقی نمانده و به یک محور حاشیه ای تبدیل گشته است، و بسیاری محورهای دیگر تاریخی که هر کدام از یکی از ۹ دروازه قدیمی شهر تبریز وارد شهر می گشت و امروزه یا به کلی از بین رفته اند و یا اهمیت و اقتدار آن از بین رفته است.

دلایل اصلی شاخصیت محور تربیت در روند شهر سازی جدید

بی شک دلایلی چند را می توان برای شاخصیت این محور نسبت به محورهای تاریخی دیگر بیان نمود که هر کدام به عنوان عاملی مهم بررسنوسنی این محور تاثیر گذار بوده اند. به طور کلی پس از بررسی و پژوهش های فراوان بر روی این محور عوامل زیر به عنوان مهمترین

عوامل تاثیر گذار بر محور مشخص گردیدند:

(الف) منطبق بودن محور تربیت بر همان گذر تاریخی شهر که از قرون متتمادی پیشین تاکنون پا بر جا بوده است.

(ب) نقش خیابان تربیت به عنوان یکی از مهمترین محورهای تاریخی و روادی شهر از قدیم الایام تاکنون.

(ج) جلوگیری از حرکت سواره و کاهش بار ترافیکی ناشی از اتومبیل در آن که با تبدیل این محور به عابر گذر انجام پذیرفت و باعث رونق خرده فروشی و فروش اجنبی لواکس گردیده و رغبت مردم و به خصوص خانواده ها برای بازدید از آن بیشتر گردید.

به طور کلی عابر گذر شدن این محور محسن زیر را به

تصویر ۱۸. انتهای خیابان شانزه لیزه، طاق نصرت؛ مأخذ: آرشیو نگارنده.

تصویر ۱۹. نمونه‌ای از عابر گذرهای شهر کپنهاک در دانمارک؛ مأخذ: آرشیو نگارنده.

تصویر ۲۰. تصویر قدیمی از لیس مارکت ناتینگهم؛ مأخذ: آرشیو نگارنده.

جهت ارزش نهادن به بافت های تاریخی شان برای حفظ و حراست و بازآفرینی و باززنده سازی چنین مجموعه های شهری در حال چالش هستند و مقارن با آن در کشور ما که دارای بافت های غنی شهری و به سبک های متفاوت (بر حسب تقسیمات اقلیمی حاکم بر جو کشور) بوده سرگرم الگو برداری غلط و بدون مطالعه در نوع سنت و فرهنگ یک جامعه ایرانی در حال تخریب بافت ها در کل و محلات در جزء هستند به این نوع اقدامات به بهانه تجدد گرایی و بهره مند شدن از امکانات روز به خصوص اتومبیل انجام می شود. به طور کلی پس از تولید انبوه اتومبیل و دردسترس قرار گرفتن آن برای اکثر اقسام مردم و تردد بیش از حد آن در خیابانها مفهوم عابر گذر در کشور های توسعه یافته شکلی جدی تر و اساسی تر نسبت به گذشته به خود گرفت. شاید بتوان اولین و یکی از زیباترین عابر گذرهای دنیا که در اوایل ورود اتومبیل به زندگی شهری شکل گرفت را عابر گذر شانزلیزه در پاریس معرفی نمود که فرانسویها به آن «La plus belle avenue du monde» یعنی زیباترین خیابان جهان می گویند که در منطقه ۸ پاریس در شمال غربی این شهر قرار دارد (اسماعیلی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).

آغاز این بلوار از سال ۱۹۱۰ و از شرق میدان کنکورد شروع و تا پایان میدان شارل دو گل ادامه می یابد. طاق نصرت معروف پاریس در پایان این خیابان واقع گردیده است، از اواسط دهه بیستم در آلمان و در شهرهای اسن و کلن اولین عابر گذرها شکل می گیرد؛ به طوریکه تا سال ۱۹۵۵ تعداد بیست و یک شهرداری عابر گذر می گردد.

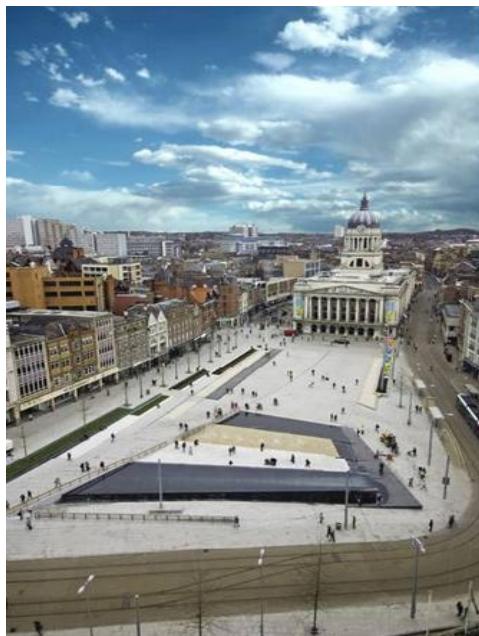
تصویر ۱۷. خیابان شانزه لیزه، پاریس؛ مأخذ: آرشیو نگارنده.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان ۹۳
No.37 Winter 2015

تصویر ۲۱. کوونت گاردن لندن و تصویر ۲۲. تصویر جدید از لیس مارکت ناتینگهم؛ مأخذ: آرشیو نگارنده.

تصویر ۲۴. لیس مارکت ناتینگهم

در کپنهاگ دانمارک که یکی از بزرگترین شهرهای جهان میباشد، مسئولین شهر به علت وجود جاذبه های قرون وسطائی شهر در طی یک دوره چهل ساله، خیابان اصلی شهر را به یک خیابان پیاده تبدیل کرده و برنامه ریزان طی مراحل مختلف، شهر را از یک شهر با غلبه اتومبیل به یک شهر برای مردم تبدیل نمودند. نمونه های این محدوده ها را در انگلستان میتوان در برادفورد، محله جواهر فروشان در بیرمنگام، لیس مارکت ناتینگهم (هفت شهر، ۱۳۷۹: ش اول) کوونت گاردن (معماری و فرهنگ، ۱۳۸۰: ش ۸) و چیپ ساید لندن مشاهده نمود (شارستان، ۱۳۸۴: ش ۷ و ۸).

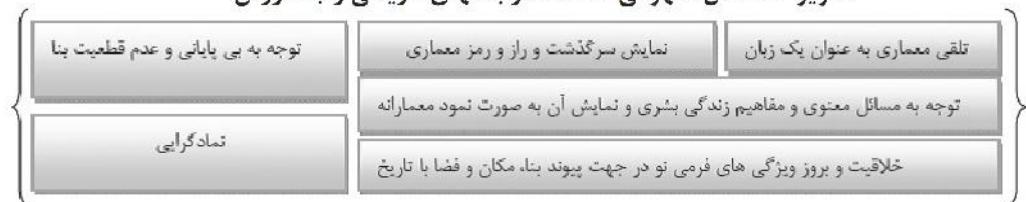
همچنانی طرح باز زنده سازی محله قدیمی سالزنو در ایتالیا از نمونه های بسیار زیبای باززنده سازی می باشد که در آن از طریق طراحی پارک - شهر با حفظ بنایی موجود و ایجاد مکانی همگانی برای فراهم آوردن فضایی ملموس برای آیندگان و ساخت موزه های مختلف گیاه شناسی، باغ موزه و مدرسه مرمت اقدام شده است (معماری و فرهنگ، ۱۳۸۰: ش ۸).

از مثال هایی که برای کشورهای در حال توسعه میتوان

برشمرد بافت تاریخی قاهره می باشد که با بهبود دسترسی های بافت تاریخی قاهره از طریق پیش بینی رفت و آمد مناسب با ظرفیت محیطی و افزایش سرمایه گذاری و بهسازی ساختار مالی برای گرد آوری سرمایه و پشتیبانی از روند احیا به کمک قدرتی کارآمد و مشارکت فعلی مردم محلی انجام پذیرفته است (هفت شهر، ۱۳۷۹: ش ۲).

شهر بخارا را شاید بتوان یکی از شهرهای درحال توسعه ای دانست که دارای مشترکات فرهنگی بسیار زیادی با شهرهای تاریخی ایران می باشد. بافت تاریخی شهر بخارا و مرمت شهری در آن با ایجاد فضاهای باز در اطراف بنایهای تاریخی به منظور خلق بهترین دید و منظر شهری گرچه تا حدی عدول از موازین و معیارهای منشورهای بین المللی محسوب می گردد؛ اما از این شهر مکانی کاملاً توریست پذیر و زیبا ساخته است

تصویر ۲۳. مدل سفهومی مداخله در بافت های تاریخی واجد ارزش

مأخذ: ترسیم نگارنده.

جزئی از خاک ایران بوده و هنوز هم بسیاری از مردم این سرزمین به یادگیری آداب و رسوم ایرانیان علاقه فراوانی از خود نشان می دهند یا از دیگر شهرهای تاریخی کشورهای در حال توسعه که قربات فراوانی از لحاظ بافت فرهنگی و حتی جغرافیایی با ایران دارد را می توان منطقه بالتیستان در سر حدات شمال پاکستان نام برد که امروزه با مرمت و باززنده سازی نواحی و عمارت های تاریخی منطقه واستفاده از مصالح و تکنیک های سنتی و ساماندهی ترافیک به منطقه گردشگری و توریست پذیر و زیبا مبدل گشته است.

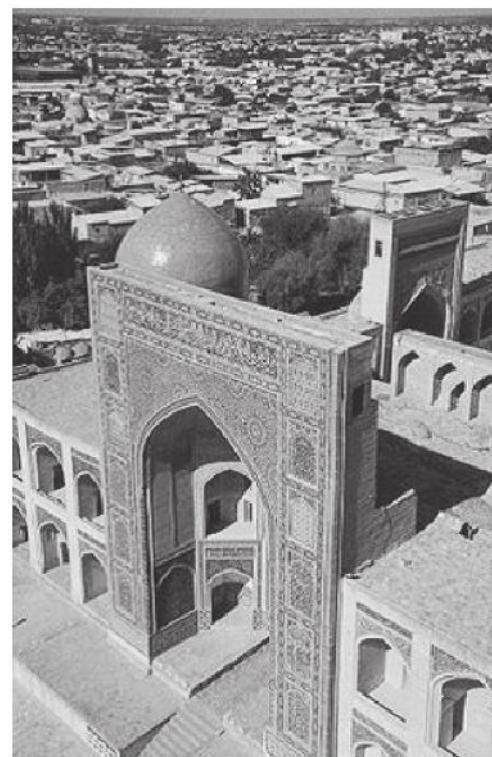
(P115-118:2002·Bianca·Stefano)

نمونه های طراحی شده در ایران

از نمونه های طراحی شده در ایران می توان محور پیاده جنت در مشهد را به عنوان یکی از عابر گذر های شاخص بعد از محور تربیت تبریز نام برد. پیش از پیاده سازی این محور، تداخل حرکت سواره و پیاده به حدی بود که حرکت در آن مختل می شد و از آنجا که به موازات خیابان جنت دسترسی سواره مناسبی وجود دارد حذف حرکت سواره هیچگونه تاثیری در حرکت و ترافیک پیرامون این معبر ایجاد نمیکرد و به همین دلیل به راحتی نقش یک محور ویژه پیاده را پذیرفت. این محور با قرار گیری در بافت تاریخی شهر و امکان برخورداری از محور های مناسب سرویس دهنده به نقاط پیرامونی آن از مکانیابی نسبتاً خوبی برخوردار است. در بازدید انجام شده از بافت تاریخی شیراز، کارهای انجام شده توسط سازمان عمران و بهسازی شیراز که با نظارت میراث فرهنگی استان انجام پذیرفته بود اگرچه در بسیاری از مسائل مرمت شهری و رعایت اصول آن موفق بود، ولی دارای یک مشکل اساسی نیز بود که مهمترین آن عدم پویاسازی این محدوده از شهر می باشد. احیاء و بازسازی محور سنگ سیاه نمونه اصلی این مدعاست که البته با کمی دقت و ارائه راهکارهای مناسب می توان این مشکل را نیز حل نمود. شاید تنها شهر ایرانی را که بتوان در آن بسیاری از پتانسیل های انجام یک مرمت شهری کارآمد را به وضوح مشاهده نمود شهر اصفهان می باشد و در همین راستا یکی از زیباترین

تصویر ۲۵، بافت تاریخی قاهره، مصر

تصویر ۲۶، تصویری از بافت بخارا

مدیریت شهری

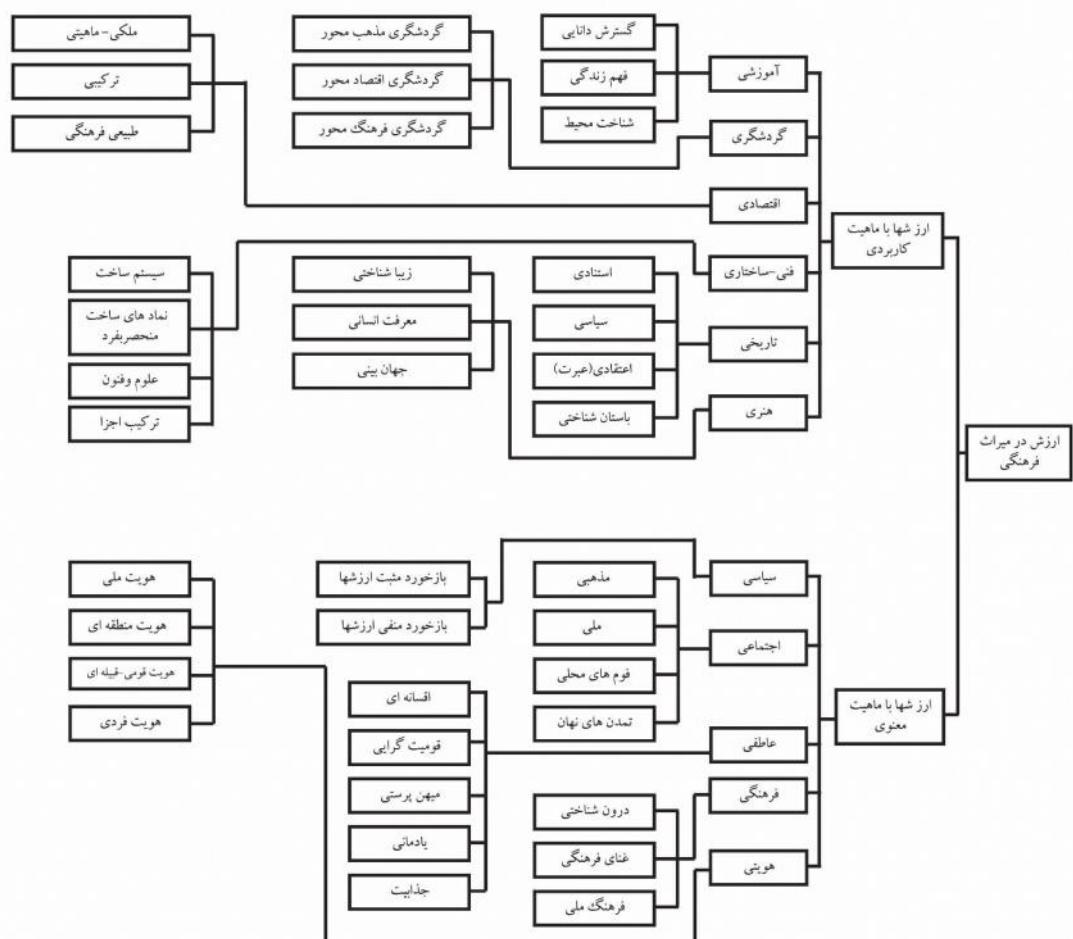
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان ۹۳
No.37 Winter 2015

۵۰

که با تکیه بر ایجاد غرور شهرهای و هویت فرهنگی که میتوان آنرا نزد تک افراد شهر رویت نمود به الگوهای اصیلی در این زمینه دست یافته اند.

اگرچه طراحی و مرمت شهری بسته به نوع بافت و فرهنگ و اقلیم هر شهر نسبت به شهری دیگر متفاوت است، اما میتوان از بسیاری از شهرهایی که دارای آداب و رسوم مشترک بسیاری با شهرهای کشورمان است الهامات فراوان در بحث مرمت شهری گرفت. كما اینکه شهری مثل بخارا تا کمتر از دو قرن پیش

**نمودار ۴. ارزش‌های تبیین کننده هویت در بافت‌های تاریخی - فرهنگی
ماخذ: نگارنده بر اساس یافته‌های تحقیق.**

تصویر ۲۹. نمونه های طراحی شده در بافت تاریخی اصفهان

تصویر ۲۸. نمونه های طراحی شده در بافت تاریخی شهر از

های مختلف با یکدیگر متفاوت بوده و درمانهای مختلفی را نیز طلب می نماید. بطور خلاصه بهترین راه حل ها برای پویاسازی و احیاء و ساماندهی بافتها و محلات تاریخی را میتوان چنین بیان کرد:

الف- پویاسازی بافت های تاریخی مهمترین رکن احیاء و ساماندهی بافت های تاریخی کشور است برای نیل به این مقصود شاید اساسی ترین کار ایجاد امنیت و آسایش در بافت های قدیمی و ارزشمند است، یعنی سازمانهای وابسته به این امر مخصوصاً شهرداری و سازمان میراث فرهنگی باید شرایطی را فراهم نمایند تا افراد ساکن در محلات قدیمی هیچ تفاوتی را میان معیشت در بافت های قدیمی و جدید نه تنها ندیده بلکه با مشوق هایی از جمله اهدای وام، حذف مالیات و دارایی و ارائه یارانه های خدماتی- رفاهی آنان را بیش از پیش تشویق به ماندن و حفظ و رسیدگی به محل خود نمایند.

ب- حفظ آثار تاریخی در اولویت اول، که این امر در رابطه با طرح های جدید شهری می باشد تاکیداً مدنظر قرار گرفته و حتی در مبحث حرایم نیز دقت لازم انجام پذیرد تا آنچه که در مجاورت میدان نقش جهان انجام پذیرفت، دیگر اتفاق نیافتد که باعث تخریب بخشی از ساختمان جهان نما در ارتفاع گردیده و بسیاری از سرمایه عمومی در این میان از بین رفته و یا احداث مسیر مترو و برخورد آن با خیابان چهار باغ که باعث توقف پروژه گردید و به مقدار قابل توجه، وقت و هزینه به هدر رفت. در این راستا به عنوان مثال در رابطه با احداث مسیر متروی تبریز پایگاه شهر تاریخی تبریز از همان ابتدا با مدیر عامل سازمان قطار شهری استان وارد بحث و جلسات متعدد گردیده و از همان ابتدا مسیر های مشکل ساز در محدوده بافت تاریخی بررسی و در جاهای ضروری تغییر مسیر آن در دستور کار قرار گرفت.

ج- با توجه به اعتبارات اندک سازمان میراث فرهنگی در رابطه با عمران و بهسازی و احياء بافت های تاریخی و در مقابل اعتبارات بسیار زیاد شهرداری برای انجام امور شهری، سازمان میراث فرهنگی می باشد با استفاده از مشاوران ذیصلاح برای انجام مطالعات و طرح های

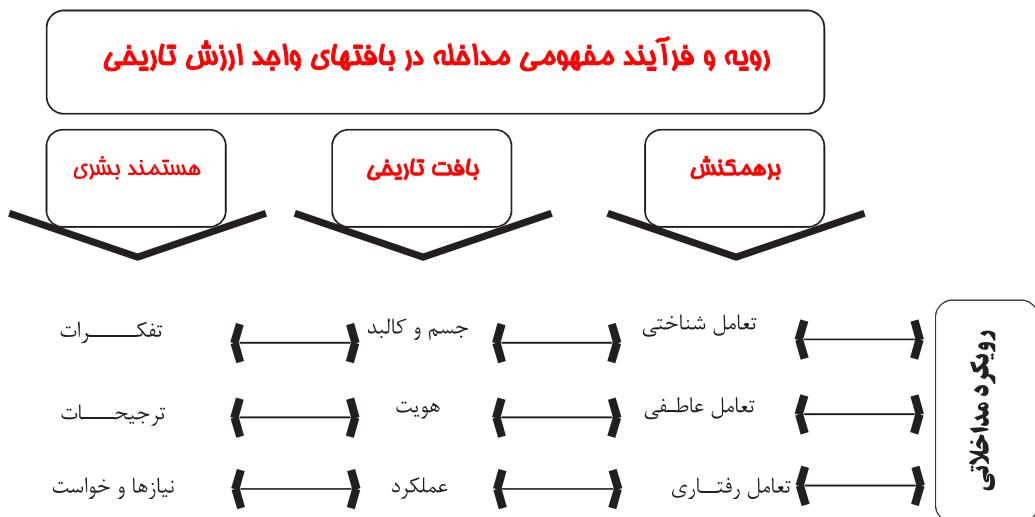
محور های احیاء شده در این شهر محور جلفا بوده که جذب گردشگران زیادی را نیز برای بازدید در طول سال به دنبال دارد. در این محور نگهداشت گردشگر در محله به بهانه های مختلف به خوبی به چشم میخورد، که با ایجاد قطب های فرهنگی و فضاهای مناسب پذیرایی و ارتقاء تک بناهای با ارزش تاریخی و ایجاد اماکن اقامتی مناسب به گونه ای از پویاسازی بافت تاریخی دست یافته است.

نتیجه گیری و جمعبندی

در جامعه کنونی ما مفاهیم میراث فرهنگی و تاریخی با فرهنگ موجود مرمت تضاد دارد. نحوه برخورد با بافت میراثی از سویی می تواند منجر به سنت پرستی و از سوی دیگر منجر به قطع ارتباط با گذشته شود. در کشورهای در حال توسعه هرچه رشد اقتصادی و ساخت و ساز سریع تر باشد، مغایرت توسعه با حفظ اصالت و یکپارچگی بافت های قدیم بیشتر دیده می شود، و در شرایط فعلی بافت شهرهای ایران، لزوم گره زدن مسایل توسعه این گونه بافت ها با ضرورت های میراث، الزامی به نظر می رسد و نحوه برخورد قوانین میراث فرهنگی با بافت های تاریخی (فرهنگ علیه فرهنگ)، باعث تخریب بافت و از بین رفتن اصالت آن شده است. به اعتقاد برخی معماران عدم توجه به توسعه همگام و همگرا با حفظ و بهره برداری از میراث تاریخی کشور و تضاد مفاهیم میراث فرهنگی و تاریخی با فرهنگ موجود توسعه در جامعه موجب می شود که مرمت های انجام شده در بافت های تاریخی در تضاد با اصالت و حفظ یکپارچگی بافت باشند؛ لذا اینجاست که بنیاد و جایگاه ارزش ها، اصالت معنایی - رفتاری خود را از دست می دهد و می باشد فکری به حال آن اندیشید.

از سویی دیگر، معماری و شهر سازی هر منطقه با توجه به نوع اقلیم و موقعیت های جغرافیایی و استراتژیک منطقه ای با مناطق دیگر متفاوت است. ارائه نمونه های مختلف مرمت شهری در کشورها و یا شهر های مختلف حاکی از همین مطلب بود و آن اینکه نمیتوان برای احياء بافت های تاریخی مناطق مختلف دنیا یک راهکار ثابتی را ارائه داد چرا که آسیبها و بیماری های بافت

رویه و فرآیند مفهومی مداخله در بافت‌های واحد ارزش تاریخی

آن و همچنین تبیین نقش راهبردی بافت‌های تاریخی کشور در چشم انداز برنامه بیست ساله که چه تاثیراتی در قبال جذب توریست میتوانند داشته باشد، چرا که بدون حفظ و صیانت از بافت‌های تاریخی مسلماً رسیدن به جذب بیست میلیون گردشگر خارجی در سال ۱۴۰۴ ش. سرابی بیش نخواهد بود.

- منابع و کتاب‌شناسی**
- (۱) آرشیو پایگاه میراث فرهنگی شهر تبریز.
 - (۲) آرشیو سازمان اسناد منطقه شمال غرب کشور.
 - (۳) آرشیو سازمان مسکن و شهرسازی استان آذربایجان شرقی.
 - (۴) آرشیو شهرداری منطقه تاریخی- فرهنگی تبریز.
 - (۵) اسداللهی، شیوا (۱۳۸۰) طرح حفاظتی کاونت گاردن در لندن، معماری و فرهنگ، شماره ۸، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
 - (۶) اسماعیلی سنگری، حسین (۱۳۸۷) معماری سردرهای تاریخی تبریز، انتشارات ستود، تبریز.
 - (۷) بحرینی، سید حسین و بهناز امین زاده (۱۳۸۵) طراحی شهری در ایران: نگرشی نو، فصلنامه علمی پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۲۶.
 - (۸) بحرینی، سید حسین (۱۳۸۲) فرآیند طراحی شهری، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
 - (۹) بذرگر، محمد رضا (۱۳۷۷) بررسی و شناخت

مرمتی و احیاء و سامان دهی بافت‌های تاریخی امور اجرائی را در قالب تفاهم نامه هایی با شهرداری با نظرات مستقیم بر حسن اجرای آن، این امر را در مسیر درست هدایت نموده و در این راستا رسالت اصلی شهرداری که در واقع متولی تمامی امور شهرسازی در شهر میباشد نیز انجام خواهد پذیرفت.

د- همفرکری و مشاوره همیشگی میان سازمانهای ذیربسط درامور شهری، که در این راستا نقش سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به عنوان یکی از پایه های اصلی کمیسیون ماده پنج بسیار پررنگ بوده و طبق ماده ۱۱۵ قانون برنامه چهارم توسعه مشتمل بر مواد ۱۶۵ و ۱۶۶ قانون برنامه سوم توسعه و همچنین مصوبه هیئت وزیران در مورد انجام مطالعات فرهنگی و تاریخی قبل از اجرای پروژه های بزرگ عمرانی در سال ۱۳۸۲ و همچنین مصوبه شورای عالی شهرسازی مبنی بر داشتن حق تو برای سازمان میراث فرهنگی در محدوده بافت‌های تاریخی مصوب، وظیفه این سازمان در پیگیری ضوابط و مقررات اجرایی این محدوده ها خطیرترو سنجین ترمی باشد که مهمترین آن تصویب بافت‌های تاریخی شهرها در کمیسیون ماده ۵ استان و به تبع آن شورای عالی معماری و شهرسازی کشور می باشد.

ه- برگزاری سمینارها و همایش های تخصصی در رابطه با آشنایی افراد با بافت‌های تاریخی و تشویق به احیاء

- ساخت اصلی شهر نمونه موردی در ایران شیراز، رساله دکتری شهرسازی، دانشگاه تهران، پرديس هنر های زیبا، دانشکده معماری و شهر سازی.
- (۱۰) بنتلی و دیگران (۱۳۸۲) محیط های پاسخده، ترجمه: مصطفی بهزاد فر، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت
- (۱۱) بیکن، ادموند (۱۳۷۶) طراحی شهرها، ترجمه: فرزانه طاهری، چاپ اول، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- (۱۲) پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵) الف) سیمای شهر آنچه کوین لینچ از آن می فهمید، فصلنامه آبادی، شماره ۵۳ دور جدید).
- (۱۳) پورجعفر، محمدرضا (۱۳۸۸) مبانی بهسازی و نوسازی بافت قدیم شهرها، تهران: انتشارات پیام.
- (۱۴) پورجعفر، محمدرضا و دیگران، (۱۳۸۵) مبانی طراحی محور های شاخص شهری، فصلنامه آبادی، شماره ۵۳ دور جدید).
- (۱۵) توسلی، محمود و ناصر بنیادی (۱۳۷۲) طراحی فضای شهری، جلد ۲، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران
- (۱۶) توسلی، محمود و ناصر بنیادی (۱۳۷۱) طراحی فضای شهری جلد ۱، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران
- (۱۷) تولایی، نوین (۱۳۸۶) شکل شهر منسجم، انتشارات امیر کبیر، تهران
- (۱۸) تیزدل، استیون تنداک و تیم هیث (۱۳۷۹) احیای محله های صنعتی و تجاری، مترجم: بهرام معلمی، هفت شهر، شماره اول، سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهر سازی، تهران.
- (۱۹) جیم، آتنویو (۱۳۷۹) بافت تاریخی قاهره، مترجم: نیلپر هنرور، هفت شهر، شماره دوم، سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهر سازی، تهران.
- (۲۰) حبیبی و مقصودی، سیدمحسن و مليحه (۱۳۸۶) مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم.
- (۲۱) حبیبی، سیدمحسن (۱۳۸۰) فضای شهری، حیات واقعی و خاطره های جمعی، مجله صفه، شماره ۲۸، صص ۳۳-۴۱ .
- (۲۲) حجت، عیسی، (۱۳۸۴) هویت انسان ساز، انسان هویت پرداز، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، صص ۵۹-۵۷.
- (۲۳) حمیدی، مليحه (۱۳۷۲) نقش فرم، الگو و اندازه شهر در کاهش آسیب پذیری از زلزله، هشتمنی سمینار بین المللی پیش بینی برای زلزله تهران: دانشگاه تهران و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
- (۲۴) حمیدی، مليحه (۱۳۷۵) کنکاشی در الگوی ساختاری و استخوانبندی شهرهای کهن ایران، مجموعه مقالات تاریخ معماری و شهرسازی ایران، انتشارات سازمان میراث فرهنگی
- (۲۵) حمیدی، مليحه (۱۳۷۶) استخوانبندی شهر تهران، انتشارات سازمان مشاور فنی و مهندسی شهرداری تهران
- (۲۶) زیاری، کرامت الله (۱۳۸۴) برنامه ریزی شهرهای جدید، تهران، انتشارات سمت
- (۲۷) سند نارا (۱۹۹۴) سایت مرمتگر، پیش گفتار نارا، بند ۱۱ و ۱۲.
- (۲۸) شکوئی، حسین (۱۳۸۲) دیدگاههای نو در جغرافیای شهری (جلد اول)، تهران، سمت
- (۲۹) شکوئی، حسین (۱۳۸۵) جغرافیای کاربردی و مکتبهای جغرافیایی، انتشارات آستان قدس رضوی
- (۳۰) شیعه، اسماعیل (۱۳۸۲) مقدمه ای بر برنامه ریزی شهری، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت
- (۳۱) طیبی، غفاری (۱۳۸۹) راهبردهای مطالعه فرم شهری در ایران، همایش ملی معماری و شهر سازی، شیراز: دانشگاه آزاد اسلامی
- (۳۲) کازویو، سجیما، نیشیزوآ، ریو (۱۳۸۰) طرح بازنده ساری ناحیه قدیمی سالرنو، مترجم: شکوه لامیان، معماری و فرهنگ، شماره ۸، دفتر پژوهش های فرهنگی، تهران.
- (۳۳) کن، پاول (۱۳۸۴) طراحی شهری در بافت موجود، نگاهی به طراحی شهری ترناک، شارستان، ش ۷ و ۸ تهران.
- (۳۴) کوآن، رابت (۱۳۸۵) اسناد هدایت طراحی

دربیان شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۷ زمستان
No.37 Winter 2015

۵۵

- فرهنگ اسلامی تجلیات عینی و تأثیفی، اصفهان: راهیان.
(۴۸) نقی زاده، محمد (۱۳۷۹) رابطه هویت سنت معماری با مدرنیسم و نوگرایی، مجله هنرهای زیبا شماره ۷، صص ۴۴-۳۹.
- (۴۹) یوکیلهتو، یوکا (۱۳۸۷) تاریخ حفاظت معماری، ترجمه م، طالبیان و خ، بهاری، انتشارات روزن، چاپ اول، صص ۳۲۳-۳۲۲.
- (50) Bianca، Stefano، urban conversation in the islam world "Iran 'Architecture for changing society' edited by Philip Jodidio" Aga khan award for architectur، 2002.
- (51) Yazd، Iran
- (52) www.jumaccess.org.uk
- (53) www.wt-group.com
- (54) www.kave-d.persiangig.ir
- (55) www.oldukphotos.com
- (56) www.travel-aziaworld.uz
- (57) www.spacesyntax.com
- (58) www.upload.wikimedia.org
- (59) www.top10inlondon.com
- (60) www.wikitravel.org
- (61) www.imagesofanthropology.com
- (62) www.imagesofanthropology.com
- (63) www.spacesyntax.com
- تصویر ۱- تعریض محور تربیت از طرف راسته کوچه، ۱۳۰۷؛ منبع (آرشیو تصاویر جدید اسلام)؛ تصویر ۲- عابر گذر تربیت سال ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۳- محور تربیت در زمان احداث، سال ۱۳۰۷، منبع (آرشیو تصاویر جدید اسلام)؛ تصویر ۴- محدوده محور تربیت، نقشه دارالسلطنه تبریز، ۱۳۹۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۵- محدوده محور تربیت، خريطه شهر تبریز، ۱۳۲۶، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۶- محدوده محور تربیت، خريطه شهر تبریز، ۱۳۰۹، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۷- محدوده محور تربیت، دوره پهلوی دوم، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۸- محدوده بافت تاریخی شهر تبریز و بلوک تربیت، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۹- جانمایی محدوده محور تربیت و خیابان کشی های معاصر بر روی عکس شهری، ترجمه کورش گلکار و سولماز حسینیون، چاپ اول، تهران: انتشارات اسلامی.
- (۴۵) گات، بریس و دومینیک مک آیور لوپس (۱۳۸۹) دانشنامه زیبایی شناسی، ترجمه صانعی دره بیدی و دیگران، تهران: انتشارات فرهنگستان هنر، چاپ چهارم
- (۴۶) گلکار، کوروش (۱۳۸۲) از تولد تا بلوغ طراحی شهری، نشریه علمی پژوهشی صفحه، شماره ۳۶
- (۴۷) لینچ، کوین (۱۳۸۱) سیمای شهر ترجمه منوچهر مزینی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- (۴۸) لینچ، کوین؛ (۱۳۸۴) تئوری شکل شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- (۴۹) مدنی پور، علی (۱۳۷۹) طراحی فضای شهری، ترجمه فرهاد مرتضایی، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران
- (۵۰) موثقی، رامین و سحر آیرملو (۱۳۸۵) عناصر هویت فرهنگی در شهر، همایش بین المللی شهر برتر طرح برتر، سازمان عمران شهرداری همدان، ص ۲
- (۵۱) نقی زاده، محمد (۱۳۷۵) مقابله سبکهای معماري وارداتی با ارزشها و اصول حاکم بر معماري اسلامي، مجموعه مقالات سومین سمینار سیاستهای توسعه مسکن در ایران، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی
- (۵۲) نقی زاده، محمد و بهناز امین زاده، (۱۳۸۲) مفهوم و مراتب فضای کیفی، فرهنگستان هنر، مجله خیال، شماره ۸، ص ۹۹
- (۵۳) نقی زاده، محمد (۱۳۷۹ ب) رابطه هویت سنت معماري ایراني با مدرنیسم و نوگرایی، مجله هنرهای زیبا شماره ۷، تابستان
- (۵۴) نقی زاده، محمد (۱۳۸۱ الف) تأثیر معماري و شهر بر ارزشهاي فرهنگ، مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۱، تابستان
- (۵۵) نقی زاده، محمد (۱۳۸۵ الف) معماري و شهرسازی اسلامي، اصفهان، راهیان.
- (۵۶) نقی زاده، محمد (۱۳۸۵ ب) مبانی هنر دینی در

هوایی سال ۱۳۳۵، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۰- محدوده کهنه خیابان ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۱- محدوده کهنه خیابان محله همچوار بلوک تربیت بر روی عکس هوایی سال ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۲- خیابان جدید الاحادیث ارک جدید ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۳- محور مقصودیه (خانه بهنام)، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۴- جاگذاری خیابان جدید الاحادیث ارک جدید در محله مقصودیه روی عکس هوایی سال ۱۳۳۵، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۵- تصویری از مرکز محله ویجویه، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۶- محلات قدیمی همچوار با محله تربیت در عکس هوایی سال ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۱۷- خیابان شانزه لیزه، پاریس، منبع (www.wt-group.com)؛ تصویر ۱۸- انتهای خیابان شانزه لیزه، طاق نصرت (Arc de Triomphe) منبع (www.persiangig.ir)؛ تصویر ۱۹- نمونه ای از عابر گذر های شهر کپنهاگ در دانمارک، منبع (google earth)؛ تصویر ۲۰- تصویر قدیمی از لیس مارکت ناتینگهم، منبع (www.oldukphotos.com)؛ تصویر ۲۱- تصویر جدید www.spacesyntax.com) از لیس مارکت ناتینگهم، منبع (www.upload.wikimedia.org)؛ تصویر ۲۲- لیس مارکت ناتینگهم، منبع (www.wikitravel.com)؛ تصویر ۲۳- کوونت گاردن لندن، منبع (www.upload.wikimedia.org)؛ تصویر ۲۴- سالرنو ایتالیا، منبع (www.wikitravel.com)؛ تصویر ۲۵- بافت تاریخی قاهره، مصر، منبع (www.imagesofanthropology.com)؛ تصویر ۲۶- تصویری از بافت بخار، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۲۷- عابر گذر جنت مشهد، ۱۳۸۷، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۲۸- نمونه های طراحی شده در بافت تاریخی شیراز، منبع (مؤلف)؛ تصویر ۲۹- نمونه های طراحی شده در بافت تاریخی اصفهان، منبع (مؤلف)